

Zijn advocaten voor meer verantwoordelijk dan voor het optimaal bedienen van cliënten? Rechter in de Hoge Raad Wilhelmina Thomassen kijkt naar de advocateneed en meent van wel. 'De advocaat mag niet met hoge tarieven de toegang tot het recht blokkeren.' En: 'de noodzakelijke goede verhoudingen' worden verstoord als rechters worden gewraakt 'omdat hun beslissingen niet in goede aarde zijn gevallen'.

Tussen cliënt en

.....
Wilhelmina Thomassen'
Lid van de Hoge Raad
.....

Iedereen heeft in de uitoefening van zijn beroep of bedrijf een maatschappelijke verantwoordelijkheid die uitstijgt boven de onmiddellijke doelstelling van dat beroep of bedrijf. Waarden als een gezond milieu en respect voor mensenrechten, bijvoorbeeld, zijn de verantwoordelijkheid van ieder van ons. De overheid zal onder omstandigheden verplicht zijn om individuen of ondernemers die hun verantwoordelijkheid op dit punt verwaarlozen, zo nodig via wetgeving, te dwingen in hun beroepsuitoefening rekening te houden met het algemeen belang. Dat geldt dus ook voor advocaten. Aan hen worden zelfs specifieke eisen gesteld, omdat de advocatuur haar bestaansrecht ontleent aan het recht. Dat brengt mee dat de maatstaven voor

.....
De speciale positie in de rechtsorde komt tot uiting in verschoningsrecht, dominus litis-beginsel en vertrouwen van rechter in advocaat
.....

een goede beroepsuitoefening gezocht moet worden binnen de kaders van de rechtsorde.

Binding

Dat aan de advocaat specifieke eisen gesteld worden, blijkt ook uit de eed die elke advocaat voor de rechtbank aflegt voordat hij of zij tot het tableau wordt toegelaten. Deze eed luidt al sinds 1531: 'Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet, eerbied voor de rechterlijke autoriteiten, en dat ik geen zaak zal aanraden of verdedigen, die ik in goede niet gelove rechtvaardig te zijn.'

De formulering van deze eed is misschien niet meer van deze tijd; toch is de eed geen holle frase, geen lege traditie. De eed bezegelt de binding van de advocaat aan de rechtsorde. Vanaf het moment dat de eed is afgelegd, neemt de advocaat een speciale positie in de rechtsorde in. Deze komt tot uiting in de bijzondere

verhouding tussen advocaat en cliënt (verschoningsrecht, *dominus litis*-beginsel) en in het vertrouwen dat de rechter in de advocaat moet stellen.

Met binding aan de rechtsorde bedoel ik niet dat de advocaat zich moet neerleggen bij de machtsverhoudingen in de samenleving omdat die door rechtsregels in stand worden gehouden. Ik heb het over de samenleving waarin de overheid de burger alleen iets kan opleggen te doen of na te laten op grond van democratisch tot stand gekomen wetten. Een samenleving waarin de burger het recht heeft om van de overheid te verlangen dat ook zij zich aan die wetten houdt. Een samenleving waarin, mede op grond van internationale verdragen, rekening moet worden gehouden met de belangen van individuen en minderheden.

In plaats van 'ik zweer (beloof) gehoorzaamheid aan de Grondwet' zou een moderne versie van de advocateneed dan ook kunnen luiden: 'Ik zweer (beloof) dat ik de democratische rechtsorde zoals die in de Grondwet en in internationale verdragen is verankerd, zal respecteren.' Deze belofte brengt tot uitdrukking dat de advocaat medeverantwoordelijk is voor het behoud van de waarden van die rechtsorde.

.....
¹ Zijn onafhankelijkheid en algemeen belang nog van deze tijd, of zijn ze achterhaald, als kernwaarden van de advocatuur? De Orde vroeg Wilhelmina Thomassen om deze vraag te beantwoorden in een lezing op het Jaarcongres, afgelopen september in Den Bosch. Deze tekst is een bewerkte versie van die lezing.

samenleving

Advocaten werden
beëdigd op 28 november
jl. in Den Bosch; foto's
Ronald Brokke .

Niet te duur

Wat betekent dat voor de beroepsuitoefening van de advocaat? Het procesmonopolie geeft de advocaat, naast de overheid die daarvoor als eerste verantwoordelijk is, een verantwoordelijkheid voor het zeker stellen van de toegang tot het recht. De advocaat mag niet met hoge tarieven de toegang tot het recht blokkeren, als dat betekent dat een deel van de rechtzoekenden zijn rechten niet kan verwezenlijken en daardoor in de verdrukking komen. Ik denk vanwege de actualiteit aan de orkesten en gezelschappen die onlangs in één klap hun financiën zijn kwijtgeraakt door de beslissing van het Nederlands Fonds voor Podiumkunsten om subsidies toe te wijzen aan anderen. Het zijn de kleine orkesten die daardoor het ernstigst in hun bestaan bedreigd worden en voor wie het inhuren van een advocaat voor juridisch advies te duur is. Hier speelt een groot cultureel belang, dat de advocatuur zich zou kunnen aantrekken door rechtshulp tegen een lager tarief of gratis ter beschikking te stellen. Grote kantoren zijn daarvoor ook in staat.

De medeverantwoordelijkheid voor de toegang tot het recht klemmt te meer in een dichtgeregelde samenleving waarin de burger, zonder dat hij daar veel aan kan doen, afhankelijk kan worden van juridische bijstand.

Geen gebrek aan respect

De binding aan de rechtsorde kan ook de partijdigheid nader invullen, een kernwaarde die veel advocaten als de belangrijkste zien. Het verdedigen of bijstaan van de cliënt is immers niet hetzelfde als het verdedigen van de belangen van de cliënt als deze belangen zich niet verdragen met de rechtsorde. Een indirecte ondersteuning van criminele activiteiten van de cliënt valt vanzelfsprekend niet te beschouwen als gerechtvaardigde partijdigheid. Partijdigheid betekent dat een advocaat bij de verdediging van een verkrachter alles zal moeten doen om de rechten van zijn cliënt te verwezenlijken en om de rechter goed te informeren over de feiten en omstandigheden die voor die cliënt pleiten. Maar deze verdediging mag niet, maar hoeft ook niet gepaard te gaan met een gebrek aan respect voor het slachtoffer.

Betrokkenheid

Respect voor de rechtsorde kan een verdergaande betrokkenheid bij de rechtsorde meebrengen. Een dergelijke betrokkenheid is door advocaten door de jaren heen ook getoond. Neem de gaten in de rechtshulp van de jaren zeventig van de vorige eeuw. Kritische advocaten hebben deze gaten zichtbaar gemaakt en bijgedragen aan oplossingen. De gaten van de socialezekerheidswetgeving, het arbeidsrecht en het huurrecht zijn inmiddels wel gedicht, maar er zullen steeds weer groepen of individuen zijn die

onvoldoende in staat zijn hun fundamentele rechten te verwezenlijken.

Voor de slachtoffers van geweldsmisdrijven is de laatste jaren in theorie steeds meer aandacht gekomen. Zij zijn niet langer alleen maar getuigen die aan de waarheidsvinding moeten bijdragen. De focus is niet langer alleen gericht op de verhouding dader-gemeenschap of daderstaat, maar uitgebreid tot de verhouding dader-slachtoffer. Steeds meer wordt aangevaard dat een misdrijf in de eerste plaats de rechten van het slachtoffer aantast. Bij

zeer ernstige misdrijven zoals marteling, dood door schuld en verkrachting heeft de staat (ingevolge de jurisprudentie van het EHRM over artt. 2, 3 en 8 EVRM) de positieve verplichting om een strafvervolgging tegen de verdachte in te stellen en het slachtoffer bij het onderzoek te betrekken. Deze conceptuele heroriëntatie op de verhouding dader-staat-slachtoffer is gepaard gegaan met een actievere rol voor het slachtoffer in het strafproces, zelfs in het internationale strafproces. Advocaten zijn de eerstaangewezenen om deze slachtofferrechten te helpen realiseren.

Engelse advocaten hebben de vele klachten van Koerden over martelingen en verdwijningen in Zuidoost-Turkije in de jaren tachtig voor het EHRM gebracht. Daarmee hebben ze gezorgd voor genoegdoening van de slachtoffers en ook voor veranderingen in het strafrechtelijke en politieke klimaat in Turkije.

Hoe vaak zijn het niet advocaten die op de bres staan voor de zwakken en die rechten van individuen bevechten op de macht? Ik denk aan Sydney Kentridge, de advocaat van Mandela, die als raadsman van PKK-leider Öcalan in Straatsburg een onuitwisbare indruk maakte met zijn doorwrochte en ontroerende pleidooi om de doodstraf aan te merken als een onmenselijke behandeling in de zin van art. 3 EVRM. Hij heeft daarmee de uiteindelijke beslissing van het EHRM in die zaak in belangrijke mate beïnvloed.

Te denken valt ook aan de Nederlandse vreemdelingenadvocaten die door hun inzet belangrijke jurisprudentie hebben gecreëerd over het recht op een gezinsleven van immigranten en het recht op een zorgvuldig onderzoek in vluchtelingenzaken. Of aan een advocaat als Gerda Later, die de gebrekkige rechtspositie van patiënten onder de toenmalige Krankzinnigenwet op de Straatsburgse agenda heeft gezet en daarmee een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de verbetering van de rechtspositie van gedwongen opgenomen patiënten. Deze betrokkenheid bij de rechtsorde in brede zin is typisch 'des advocaats'.

Geen verhoudingen verstoren

Het volgende onderdeel van de eed is:

Verdediging van een verkrachter mag niet, maar hoeft ook niet, gepaard te gaan met gebrek aan respect voor het slachtoffer

'eerbied voor de rechterlijke autoriteiten'. De rechter kan zijn rol alleen goed vervullen wanneer hij wordt bevraagd. De advocaat zorgt voor de input. Hoe beter de kwaliteit van de advocatuur des te beter de kwaliteit van de rechtsorde. Daarbij hoort dat de advocatuur de rechter kritisch volgt in de manier waarop deze de rechtsorde onderhoudt, zowel in zijn oordelen als in de organisatie van zijn werk.²

In strafzaken vormt de advocatuur samen met het OM en de rechter de infrastructuur van de Nederlandse rechtsorde. Het besef van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor die rechtsorde bevordert de kwaliteit van de rechtstoepassing. Dat besef vraagt ook om goede omgangsvormen in de rechtszaal. Deze symboliseren immers de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het recht en de waarheid. Om hun verschillende rollen goed te kunnen vervullen, dienen procesfunctionarissen over het respect van de andere deelnemers te beschikken. Dat betekent dat advocaten door het OM en de rechter ook als procesfunctionarissen moeten worden benaderd. Het afluisteren van advocaten of het bejegenen door de rechter van een advocaat alsof deze met zijn cliënt kan worden vereenzelvigd, verstoort de goede verhoudingen.

De goede verhoudingen raken ook verstoord als advocaten rechters wraken omdat hun beslissingen niet in goede aarde zijn gevallen, of als advocaten aangifte doen tegen officieren van justitie zonder dat daar ijzersterke argumenten voor zijn. Dit zijn geen geschikte vormen van communicatie binnen de gezamenlijke verantwoordelijkheid.

² Daarom zou bijvoorbeeld in de discussie over het rapport-Hammerstein, waarin door leden van de HR en ambtenaren van het ministerie van Justitie een visie wordt ontwikkeld over de toekomst van de cassatie en waarin het invoeren van een gematigd verlostelsel wordt bepleit, door de balie een prominente rol moeten worden gespeeld.

Advocaten, officieren van justitie en rechters kunnen betrokken zijn op elkaar zonder dat hun rollen vervagen. Om het belang van een gezamenlijke verantwoordelijkheid tot uiting te brengen, zou in de advocateneed de zinsnede 'eerbied voor de rechterlijke autoriteiten' een hedendaagse vertaling kunnen krijgen in: 'respect voor de functionarissen en de regels van het proces'.

In gemoede

De zinsnede 'dat ik geen zaak zal aanraden of verdedigen, die ik in gemoede niet gelove rechtvaardig te zijn' verwijst naar de onafhankelijkheid van de advocaat. Hiermee kan uiteraard niet bedoeld zijn dat advocaten geen verdachten van gruwelijke misdrijven kunnen verdedigen. Dit deel van de eed maakt duidelijk dat er grenzen zijn aan de *belangen* die je als advocaat kunt verdedigen, waarbij het persoonlijke geweten als maatstaf geldt. Advocaten moeten in staat zijn de rechten van hun cliënten te verwezenlijken zonder zich met deze te vereenzelvigen of hun activiteiten of ideeën te verdedigen. Een hedendaagse vertaling zou kunnen luiden: 'Ik zal geen adviezen geven of belangen verdedigen waarvan ik overtuigd ben dat zij niet rechtvaardig zijn.'

Kortom: ja, onafhankelijkheid en algemeen belang zijn nog van deze tijd, zie de advocateneed. De advocaat heeft een bijzondere verantwoordelijkheid ten opzichte van de samenleving en zijn zorg is niet alleen en simpelweg het dienen van zijn cliënt. De advocateneed verdient een moderne formulering want de gedachte achter deze oude en eerbiedwaardige eed is nog steeds actueel.

Advocateneed

'Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet, eerbied voor de rechterlijke autoriteiten, en dat ik geen zaak zal aanraden of verdedigen, die ik in gemoede niet gelove rechtvaardig te zijn.'

Advocateneed gemoderniseerd

'Ik zweer (beloof) dat ik de democratische rechtsorde, verankerd in Grondwet en internationale verdragen, zal respecteren, evenals de functionarissen en de regels van het proces, en dat ik geen adviezen zal geven of belangen zal verdedigen waarvan ik overtuigd ben dat zij niet rechtvaardig zijn.'